О. Бірюков, д-р юрид. наук, доц.

ПРАВОВІ НОРМИ У СФЕРІ ТРАНСКОРДОННИХ БАНКРУТСТВ В МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРАХ

У статті наданий аналіз сучасного стану уніфікації правових норм у сфері транскордонних банкрутств. Уніфіковані норми стають частиною міжнародних договорів, що дозволяє країнам світу у процесі перегляду законодавства про банкрутство чи розробки законодавчих пропозицій щодо транскордонних банкрутств впроваджувати узгоджені правила розгляду таких справ у чинне законодавство. Приєднання країн світу до міжнародних договорів, що містять положення про транскордонні банкрутства, зменшують ризики виникнення колізій і сприяють ефективному розгляду справ про транскордонні банкрутства. Ключові слова: Гаазька конференція з міжнародного приватного права, Європейський Союз, неспроможність, міжнародний договір, транскордонні банкрутства.

Analysis of modern state in the sphere of unification of cross-border insolvency is presented in this article. Uniform norms become parts of international treaties. This gives different states in their revision of existing insolvency legislation or development of legislative proposals an instrument to implement of unified rules on how to administer bankruptcy cases in existing legislation. Signature and ratification of the international treaties which contain cross-border insolvency provisions reduces the risks of collisions and facilitates effective administration of cross-border cases in the courts. Key words: The Hague Conference on Private International Law, European Union, insolvency, international treaty, cross-border bankruptcies.

Правове регулювання відносин неспроможності, в яких присутній міжнародний елемент, набуває сьогодні нового значення. Це передусім пов'язано зі спрощенням ведення економічної діяльності за межами реєстрації суб'єкта підприємництва.

В Україні дослідження у цій досить вузькій сфері правового регулювання суспільних відносин починає знаходити своє місце у вітчизняній науці. Крім автора цієї статті наукові дослідження з питань транскордонних банкрутств проводить Ілля Новосельцев [1]. Частково це можна пояснити поки що практичною відсутністю справ про визнання іноземного підприємця – фізичної чи юридичної особи – у господарських судах України. Однак, слід зауважити, що з поширенням практики веденням підприємницької діяльності на території щонайменше кількох країн ситуація кардинально зміниться. Тому актуальність таких досліджень є очевидною.

Складність проблем, що виникають у транскордонних справах про банкрутство, полягає у досить різних підходах до регулювання відносин неспроможності у різних країнах світу. Досить часто у такій категорії справ виникають конфлікти між нормами законодавства навіть тих країн, що належать до однієї правової сім'ї [2, с. 78]. Відомо, що розбіжності у регулюванні відносин неспроможності зумовлені різним історичним шляхом становлення кожної національної правової системи, а на їх формування значною мірою впливають політичні, економічні та соціальні чинники [3, с. 79].

Сучасний стан розвитку міжнародного бізнесу зумовлює необхідність пошуку шляхів наближення систем регулювання приватноправових відносин. Тому, правова уніфікація у сьогоднішньому світі виступає природним процесом удосконалення юридичних засобів регулювання правових відносин з іноземним елементом та є перспективним напрямком розвитку сучасного міжнародного приватного права. На думку Л. П. Ануфрієвої, уніфікація приватноправових норм закладена у самій суті [4, с. 30] міжнародного приватного права.

Уніфікація відбувається переважно шляхом розробки міжнародних договорів. Одним з перших прикладів такої уніфікації може вважатися Договір про міжнародне комерційне право (*International Commercial Law Treaty*), укладений в 1889 р. у м. Монтевідео, і ратифікований країнами Латинської Америки: Болівією у 1903 р., Парагваєм у 1889 р., Перу у 1889 р. та Уругваєм у 1892 р. [5] Глава X цього договору присвячена регулюванню відносин неспроможності.

Конвенція з міжнародного приватного права 1928 р. (Кодекс Бустаманте) містила положення про неспроможність. Крім того, положення про транскордонні банкрутства знайшли своє місце й у окремих регіональних договорах, серед яких можна назвати Гаванську конвенцію (*Havana Convention*) 1928 р. [6, с. 53] Успіх укладення і дії цих конвенцій полягав у тому, що їх учасницями були країни, які не тільки є сусідами, а й мають схожі традиції у сфері культури, політики, економіки і права при існуванні мінімальних мовних розбіжностей.

Однією з найстаріших міжнародних організацій, що провадять свою діяльність у сфері уніфікації колізійних норм, є Гаазька конференція з міжнародного приватного права (*the Hague Conference on Private International Law*), яка веде свою історію з 1893 р. Основною метою діяльності Конференції є розробка багатосторонніх договорів (конвенцій) у різних сферах міжнародного приватного права, зокрема, щодо договорів, зобов'язань, майна, довірчої власності, а також визнання і виконання іноземних судових рішень та міжнародного судового процесу [7, с. 122]. У 1925 р. під егідою Гаазької конференції з міжнародного приватного права було розроблено проект Конвенції з питань неспроможності (проект від 7 листопада 1925 р. [8, с. 8]). Хоча вона не була прийнята, але розробка цього документу практично започаткувала процес кодифікації колізійних норм у сфері банкрутства.

Гаазька конференція з міжнародного приватного права багато років тісно співпрацює з ЮНСІТРАЛ у сфері доробки Путівника для законодавчих органів з питань законодавства про неспроможність (щодо прийняття Типового закону про транскордонну неспроможність). Цей документ містить у тому числі й колізійні норми, які застосовуються у разі виникнення конфліктів норм права у транскордонних справах про банкрутство.

Донедавна одним з найпоширеніших способів оформлення уніфікованих правил з розв'язання проблем, пов'язаних з транскордонними банкрутствами, було укладення двосторонніх міжнародних договорів [9, с. 365]. Протягом минулого століття в Європі було укладено низку двосторонніх договорів, які серед іншого містили юридичні засоби розв'язання проблем, що виникають у справах про банкрутство. Це, наприклад, такі договори:

- Конвенція про територіальну юрисдикцію, банкрутство, визнання і виконання судових рішень, арбітражних рішень та нотаріальних актів з Додатковим протоколом, укладена в 1923 р. між Бельгією і Нідерландами;
- Конвенція про територіальну юрисдикцію, банкрутство і виконання судових та арбітражних рішень і визнання документів, укладена 28 березня 1925 р. між Бельгією і Голландією;
- Конвенція про банкрутство, ліквідацію компаній, врегулювання боргів та відстрочення платежів, укладена 16 липня 1969 р. між Бельгією і Австрією;
- Угода про банкрутство та реструктуризацію, укладена у 1969 р. між Німеччиною і Австрією;

© Бірюков О., 2011

- Конвенція про банкрутство, ліквідацію компаній та врегулювання боргів, укладена 12 липня 1977 р. між Італією і Австрією;
- Конвенція про територіальну юрисдикцію, банкрутство і виконання судових та арбітражних рішень і визнання документів, укладена 25 травня 1979 р. між Німеччиною і Австрією;
- Конвенція про територіальну юрисдикцію, визнання та виконання рішень стосовно банкрутства, укладена в 1979 р. між Францією і Австрією.

Російський учений Л. П. Ануфрієва згадує також франко-швейцарську 1869 р., франко-бельгійську 1899 р. та франко-монакську 1950 р. конвенції, в яких також містилися положення про банкрутство [8, с. 54].

В цьому контексті необхідно також назвати двосторонні договори про надання правової допомоги у цивільних справах. У справах про транскордонні банкрутства вони також стають важливим джерелом правового регулювання відповідних правових відносин. Це такі договори:

- Конвенція про правову допомогу, укладена в 1923 р. між Болгарією і Королівством Сербії, Хорватії та Словенії;
- Договір між Югославією і Бельгією про юридичну співпрацю у цивільних та комерційних справах, підписаний в Белграді 24 вересня 1971 р.;
- Договір між Чехословаччиною і Грецією про правову допомогу у цивільних та комерційних справах, підписаний в Афінах 22 жовтня 1980 р. (нині діє між Чеською Республікою і Грецією);
- Договір між Чехословаччиною і Республікою Кіпр про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах, підписаний в Нікосії 23 квітня 1982 р. (є діючим між Чеською Республікою і Кіпром);
- Договір між Урядом Чехословацької Республіки і Урядом Республіки Франція про правову допомогу, визнання і виконання судових рішень у цивільних, сімейних та комерційних справах, підписаний в Парижі 10 травня 1984 р. (діє між Чеською Республікою і Францією);
- Договір між Чехословаччиною і Італією про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах, підписаний у Празі 6 грудня 1985 р. (діє між Чеською Республікою і Італією);
- Договір між Латвією, Естонією і Литвою про правову допомогу і правове співробітництво, підписаний у Талліні 11 листопада 1992 р.;
- Договір між Республікою Литва і Республікою Польща про правову допомогу та правове співробітництво у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах, підписаний у Варшаві 26 січня 1993 р.;
- Договір між Естонією і Польщею про надання правової допомоги та правове співробітництво у цивільних, трудових та кримінальних справах, підписаний у Талліні 27 листопада 1998 р.

У більшості названих та інших аналогічних договорах передбачалося взаємне визнання іноземних судових рішень. В окремих договорах передбачена прив'язка, яка для вибору застосовуваного права у разі виникнення колізії норм права різних країн, відсилає до юрисдикції доміцилія чи країни місця ведення основного бізнесу. Це має сприяти наближенню існуючих підходів та створенню умов для подальшої уніфікації законодавства про банкрутство відповідних країн.

Основною рисою двосторонніх договорів є те, що вони регулюють відносини у порівняно обмеженому правовому просторі, але, з іншої сторони, у них більш детально можуть бути виписані процедури, які найкраще відповідають намірам договірних сторін. Необхідно зазначити, що частина наведених договорів втратила силу у зв'язку з входженням країн регіону до Європейського Союзу.

Якщо двосторонні міжнародні договори регулюють відносини між двома суб'єктами міжнародного права, то з метою поширення дії узгоджених правил на більшу кількість країн окремі сподівання покладаються на розробку регіональних договорів. У сфері регулювання відносин неспроможності таких документів було розроблено і підписано небагато.

Скандинавська конвенція з питань неспроможності (*Inter-Nordic Insolvency Convention in Scandinavia*) була підписана у листопаді 1933 р. у м. Копенгагені представниками Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії і Швеції [10, с. 211]. Конвенція є діючим регіональним договором у сфері регулювання відносин, пов'язаних з визнанням боржників неспроможними чи банкрутами, майно яких знаходиться на території країн – учасниць Конвенції.

Приклад зі скандинавськими країнами є яскравим підтвердженням ефективності так званої договірної уніфікації правових норм у сфері транскордонних банкрутств – сьогодні зазначена конвенція є мабуть найбільш успішним діючим регіональним договором у сфері регулювання відносин, пов'язаних з визнанням боржників неспроможними, майно яких знаходиться на території двох і більше країн [11, с. 119]. Сьогодні це є визначальним чинником створення ефективної регіональної системи міждержавного регулювання відносин неспроможності на півдні Європи.

З утворенням Європейського Союзу уніфікація законодавства у країнах цього інтеграційного угруповання держав набула нової якості. Особливо це помітно у сфері розв'язання проблем, пов'язаних із транскордонними банкрутствами. Сьогодні в ЄС діє спеціальний нормативний акт, присвячений регулюванню відносин неспроможності у транскордонних справах – це Регламент Ради ЄС 1346/2000 від 29.05.2000 р. про процедури неспроможності (*the Council Regulation 1346/2000/EC of 29 May 2000 on insolvency proceedings*) [12].

Регламент Ради 1346/2000 від 29.05.2000 р. про процедури неспроможності набув чинності 31 травня 2002 р. і став апогеєм розвитку права ЄС у сфері права банкрутства. Зазначений документ є сьогодні основним нормативним актом у цій специфічній сфері правового регулювання на території ЄС, за винятком Данії, стосовно якої він не діє.

З прийняттям цього документа було практично завершено процес уніфікації норм у сфері транскордонних банкрутств. В ньому була відображена судова практика і узагальнені теоретичні дослідження у сфері розгляду справ про транскордонні банкрутства. Регламент ЄС 1346/2000 застосовується до тих судових проваджень у транскордонній справі про банкрутство, що порушені в країнах – учасницях Конвенції, на території яких знаходиться майно або ведеться підприємницька діяльність боржника.

Багатосторонні договори (конвенції) визнаються вищими формами кооперації країн і є універсальними формами регулювання правових відносин, у тому числі щодо захисту майнових інтересів суб'єктів права різних країн через застосування процедур банкрутства. У сфері розробки та укладення таких договорів у світі сьогодні накопичений певний досвід, який може бути використаний й в Україні.

Беручи до уваги те, що міжнародні багатосторонні договори (конвенції) стають важливою частиною національного законодавства в Україні, необхідно погодитись з відомим фахівцем у сфері міжнародного приватного права А. С. Довгертом у тому, що "… перед Україною ще стоїть завдання активізувати процес приєднання до численних багатосторонніх договорів. І, насамкінець, до конвенцій, розроблених під егідою ЮНСІТРАЛ,

Міжнародного інституту уніфікації приватного права (УНІДРУА), Європейської економічної комісії (ЄЕК), Гаазької конференції з міжнародного приватного права та інших міжнародних організацій" [12, с. 156]. Певні важливі кроки у цьому напрямку вже зроблено.

1. Новосельцев І. І. Транскордонна неспроможність у міжнародному приватному праві: Монографія / Наук. ред. Т. В. Сліпачук. – Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – 148 с. 2. Бірюков О. М. Гармонізація законодавства про банкрутство у різних регіонах світу / О. М. Бірюков // Митна справа. – 2008. – № 4. – С. 78–83. 3. Телюкина М. В. Конкурсное право: Теория и практика несостоятельности (банкротства) / М. В. Телюкина. – М.: Дело, 2002. – 536 с. 4. Ануфриева Л. П. Международное частное право: учеб.: в 3 т. / Л. П. Ануфриева. – М.: Изд-во БЕК, 2002. – Т. 1: Общая часть. – 288 с. 5. Miguens H. J. Section 4 of the Argentine Insolvency Act and International Proceedings / Hector Jose Miguens // INSOL Intern. News Update. – 2009, May. – No. 5. 6. Insolvency Law: Possible Future Work in the Area of Insolvency Law. Proposal by the International Insolvency International Insolvency / [S. Bufford, L. Adler, S. Brooks, M. Krieger]. – USA: Federal Judicial Center, 2001. – 170 p. 7. Попко В. В. Уніфікація норм міжнародного приватного права в рамках Гаазької конференції: монографія / В. В. Попко. – К.: Видавн.-поліграф. центр "Київський університет", 2007. – 358 с. 8. Ануфриева Л. П. Международное частное право: учеб.: 3 т. / Л. П. Ануфриева. – М.: Изд-во БЕК, 2001. – Т. 3: Трансграничные банкротства. Международный коммерческий арбитраж. Международный гражданский процесс. – 768 с. 9. Бірюков О. М. Сучасні процеси уніфікації та законодавство України про банкрутство / О. М. Бірюков // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 29–30 жовт. 1998 р.). – К., 1998. – С. 365–367. 10. Leonard B. Internationalisation of Insolvency and Reorganisation / Bruce Leonard // Intern. Business Lawyer. – 1996. – Vol. 24, No. 5. – P. 211. 11. Законодавство про банкрутство : зб. нормат. матеріалів і аналітичних статей / [під ред. О. М. Бірюкова]. – К. : Юстініан, 2003. – 456 с. 12. Council Regulation 1346/2000 of 29 May 2000 on Insolvency Proceedings // Official J. – 2000. – June 30. – L 160. – P. 0001–0018. 13. Довгерт А. С. Міжнародне приватне право на сучасному етапі розвитку України / А. С. Довгерт // Укр. право. – 2004. – № 4. – С. 151–163.

Надійшла до редколегії 12.09.11

О. Шпакович, канд. юрид. наук, доц.

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

На сучасному етапі проблемі інтеграції приділяється багато уваги. З розвитком європейських інтеграційних процесів, їх поширенням на нові сфери суспільного життя, появою нових, складніших інтеграційних завдань, пов'язаних як з поглибленням інтеграції, так і з розширенням самого інтеграційного об'єднання, активізувалися спроби теоретичного осмислення феномена європейської інтеграції. У статті розглядаються наукові теорії феномена "інтеграція" в другій половині XX століття.

Currently the problem of integration is under a serious attention. With the development of European integration processes their expansion to new spheres of social life emergence of complicated tasks combined both with deepening of integration and enlargement of integration community the attempts of theoretical understanding of the phenomenon of European integration become more active. The article examines scientific theories of the phenomenon of 'integration" in the second half of the 20-th century.

Починаючи з 1990-х років, інтеграційні об'єднання у всьому світі динамічно розвивались і зміцнювались. Сформувалося багато блоків, що перебувають на різних рівнях інтеграційного зближення. Більшість з них проголошує своєю метою вихід на інтеграційну стадію економічної співпраці. Це, зокрема, такі угруповання, як Євросоюз, СОТ, НАФТА.

Проблеми, пов'язанні з інтеграцією, досліджували, зокрема, такі вчені, як М. Ісінгарін, В. Копійка, В.Муравйов, О. Булатова, Т. Татаренко, В. Посельський, О. Картунов та інші.

Можна вважати, що "інтеграція як процес" має глобальні масштаби, а "інтеграція як відносини" формується як регіональний стан [1, с. 121].

Інтеграційні процеси в політичному, військовому і економічному житті Європи супроводжувались науковими обгрунтуваннями, які потім були оформленні як теорії і концепції щодо вивчення феномена "інтеграція".

В основу європейського будівництва було покладено, передусім, концепцію функціональної інтеграції. Основні її положення сформулював англійський соціолог Д. Мітрані, який зробив значний вклад у розвиток функцональної теорії міжнародних відносин. На відміну від класичної федералістської теорії, яка будувала свою стратегію на ідеалізованих розрахунках і готовності суспільства сприймати федерацію як необхідність інтеграційного процесу, Д. Мітрані виводив основні положення своєї концепції з реальних тенденцій і потреб міжнародних відносин у міжвоєнний період, особливо в період кризи 1930-х років. Основна ідея полягала в "запобіганні політичних розбіжностей шляхом розширення мережі міжнародних агентств, націлених на інтеграцію життєвих інтересів усіх націй" [7].

Важлива особливість функціоналізму полягала у запереченні будь-яких проявів силової політики як міждержавного, так і федеративного характеру, які могли відродити націоналістичні тенденції в тій чи іншій формі. Аналізуючи і моделюючи систему міжнародних відносин, Д. Мітрані пропонував оперувати не поняттями, що визначають рівень розподілу влади – держава, конфедерація, федерація, а елементами менш широкого характеру, визначених потребами окремої людини. Він закликав спочатку виокремити проблеми, які необхідно вирішити для забезпечення економічного і соціального добробуту, а форма, за допомогою якої вони будуть вирішені, визначиться сама по собі. Співробітництво і взаємодія при цьому пропонувалися саме в питаннях соціально-економічного характеру, вирішення яких є актуальним для всіх країн, що, в деякій мірі, об'єктивно може стати об'єднувальним елементом. Таке функціональне співробітництво, наприклад, в галузях транспорту, охорони здоров'я або енергетики виключало необхідність попередньої розробки тієї чи іншої конституційної моделі, якогось ідеологічного підгрунтя. Ініціатива тут мала виходити, в кожному конкретному випадку, від індивідуумів, приватних груп чи урядів, які самі визначили б ту чи іншу форму співробітництва [4, с. 23 – 24].

Прихильником концепції функціональної інтеграції був і французький державний діяч Ж. Монне. У своїх міркуваннях він виходив з того, що національні уряди швидше згодяться на втрату своїх суверенних прерогатив, якщо процес інтеграції буде здійснюватися поетапно й погалузево (насамперед – в економічній сфері) відповідно до чітко визначених функцій і завдань. Створення ж реальної солідарності в тій чи іншій галузі економіки мало викликати потребу подальшої інтеграції в інших сферах і призвести, зрештою, до побудови європейської федерації. Іншими словами, на переконання Ж. Монне, досягненню політичної єдності Європи мусила передувати її реальна економічна єдність. Європейське будівництво також мало покладатись на верховенство наднаціонального права і силу компетентної та незалежної від національних урядів інституції, спроможної представляти й захищати спільні інтереси держав-членів і спільноти в цілому. Окрім того, функціональний метод передбачав

© Шпакович О., 2011